

Lausunto

06.06.2025

Asia: VN/25888/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi sosiaalihuoltolain, vanhuspalvelulain ja asiakasmaksulain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Pidätkö kannatettavana, että teknologisten ratkaisujen käyttämisestä sosiaalihuollon palveluissa säädettäisiin uudessa 47 §:ssä esitetyllä tavalla?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Teknologisten ratkaisujen käyttämiselle sosiaalihuollon ja hoidon palveluissa tarvitaan selkeät säännöt. Kun huomattava osa hoitohenkilöstöstä saavuttaa lähimmän vuosikymmenen aikana eläkeiän voidaan teknologisilla ratkaisuilla edesauttaa henkilöstöressurssien riittävyyttä palveluiden toteuttamiseen. Palveluiden tarve tulee kasvamaan samanaikaisesti eläköitymisen kanssa. Teknologiset ratkaisut ja niiden hyödyntäminen voivat helpottaa joitakin prosesseja, lisätä potilaiden tai asiakkaiden turvallisuutta ja/tai hyvinvointia.

Rajat kullekin asiakkaalle tai potilaalle sopiville teknologisille palveluille pitää arvioida asiakassuunnitelmaa laadittaessa. Samanaikaisesti lain valmistelun kanssa tulee sisällyttää teknologisten ratkaisujen käyttämisen kriteeristö RAI-arviointiin. Tarpeiden uudelleenarviointi RAI-kriteeristön kautta tilanteen muuttuessa tulee myös muotoilla pykälään nykyistä velvoittavammin. Teknologiset ratkaisut eivät ole kaikille sopivia ja tilanteet voivat muuttua nopeastikin.

Teknologiaa on jo paljon käytössä ja sen käyttö lisääntyy. On tarpeen, että käytöstä säädetään. Teknologia kehittyy erittäin nopeasti ja vaikeasti ennustettavalla tavalla. On syytä jotenkin täsmentää, mitä kaikkea teknologialla ei voida korvata.

Teknologisten ratkaisujen käyttöönotossa ja operatiivisessa hyödyntämisessä on varmistettava, että ratkaisut täyttävät niille asetetut toiminnalliset ja laadulliset kriteerit. Ratkaisujen on tuettava palveluprosessia tarkoituksenmukaisesti eikä niiden käytön tule missään olosuhteissa vaarantaa asiakasturvallisuutta tai heikentää palvelun saatavuutta.

Koska valtaosa teknologisista järjestelmistä on sähköisiä ja toimintakyvyltään heikentyneet iäkkäät henkilöt ovat niistä riippuvaisia, on suunnittelussa kiinnitettävä erityistä huomiota järjestelmien toimintavarmuuteen poikkeus- ja häiriötilanteissa. Esimerkiksi pitkäkestoisten sähkökatkosten aikana on oltava selkeät ja toteuttamiskelpoiset toimintamallit, joiden avulla voidaan tavoittaa kotihoidon ja etäpalveluiden piirissä olevat asiakkaat sekä varmistaa heidän kriittisten tarpeidensa, kuten lääkehoidon ja ravitsemuksensa, jatkuvuus.

Lisäksi on ehdottoman tärkeää varmistaa, että teknologisten ratkaisujen tietoturva ja tietosuojat ovat ajan tasalla ja lainsäädännön sekä hyvän käytännön mukaisia. Teknologisten ratkaisujen sisältämien asiakas- ja henkilötietojen käsittelyssä on torjuttava riskit, jotka liittyvät tiedon luvattomaan käyttöön, katoamiseen tai väärinkäyttöön.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Pidätekö kannatettavana, että teknisestä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksikössä säädettäisiin uudessa 48 §:ssä ehdotetulla tavalla?

-

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Asukkaiden, asiakkaiden, henkilökunnan ja vierailijoiden integriteetin suojaksi on tärkeää määritellä kuinka kauan tallenteita voi säilyttää ja ketkä tallennetta saavat käsitellä. Aineistoa voidaan hyödyntää asiakkaiden turvallisuuden lisäämiseksi, yksikön omavalvonnan apuna tai hoitovirheiden selvittämiseksi. Mutta asiakkaan ja henkilökunnan oikeudet pitää turvata selkeillä säännöillä.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

Teknisen valvonnan soveltaminen sosiaalihuollon yksiköiden yhteistiloissa herättää merkittäviä oikeudellisia ja eettisiä kysymyksiä, erityisesti yksityisyyden suojan ja kotirauhan näkökulmasta.

Nykyisen oikeuskäytännön ja valvontaviranomaisten tulkintojen perusteella asiakkaan henkilökohtainen huone ja yhteiset tilat muodostavat yhdessä hänen kotinsa. Näin ollen myös yhteistilat kuuluvat kotirauhan suojaan, mikä asettaa tiukat rajat teknisen valvonnan oikeutukselle. Asiakkaan vuokrasopimukseen sisältyvä osuus yhteistilojen käytöstä vahvistaa tämän aseman – kyse ei ole julkisesta tilasta, vaan kodinomaisesta ympäristöstä, jossa perusoikeuksien, kuten yksityiselämän ja ihmisarvon kunnioittamisen, tulee olla ensisijaisia.

Yksityisyyden kokemus ja autonomian toteutuminen ovat keskeisiä elementtejä ihmisen psyykkisessä ja sosiaalisessa hyvinvoinnissa. Kameravalvonta yhteistiloissa, vaikka se rajattaisiinkin ajallisesti tai teknisesti esimerkiksi liiketunnistimella aktivoituvaksi, voi käytännössä johtaa lähes jatkuvaan tarkkailuun. Jatkuva tekninen kontrolli voi kaventaa asiakkaiden kokemusta

yksityisyydestä ja kodin turvasta, mikä on erityisen ongelmallista haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden, kuten muistisairaiden vanhusten, kohdalla.

Kameravalvonnan kautta syntyvä kuva-aineisto voi sisältää useiden henkilöiden henkilötietoja ja arkaluonteista asiakastietoa. Tietosuojalainsäädäntö edellyttää, että tällainen aineisto käsitellään erityisellä huolellisuudella ja vain tarkoin määriteltuihin, laillisiin tarkoituksiin.

On perusteltua kysyä, voidaanko tällaisen laajamittaisen valvonnan yhteydessä todella taata henkilötietojen ja yksityiselämän suojan toteutuminen käytännössä. Lisäksi jatkuva kameravalvonta muuttaa perustavanlaatuisella tavalla kokemusta kodista, yksityisyydestä ja työympäristöstä – eikä tällaisen muutoksen vaikutuksia yksilöiden hyvinvointiin, turvallisuuden tunteeseen ja osallisuuden kokemukseen ole ehdotuksessa arvioitu riittävästi.

Esityksessä ehdotetaan, että asiakkaalta ei pyydetä suostumusta teknologisen ratkaisun käyttöönottoon, vaan asiakkaan mielipide otetaan huomioon osana asiakasprosessia (palvelutarpeen arviointi, palvelusuunnitelma, päätös). Kannatatteko tätä ehdotusta? (HE-luonnos kappale 2.6)

-

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Lähtökohtaisesti on tärkeää saada varmuus siitä, että asiakas on suostuvainen hyödyntämään teknologisia ratkaisuja, ja että hän ymmärtää niistä saatavan hyödyn. Osa sosiaalihuollon asiakkaista ei kuitenkaan esimerkiksi muistisairauden vuoksi kykene antamaan suostumusta, jolloin päätös tulee voida tehdä hänen turvakseen.

RAI-arviointiin sisällytettävien kriteerien sisällöt ja tarkat muotoilut tulee käsitellä rinnakkain ja samanaikaisesti lainsäädännön muutoksen kanssa. Jos teknologiset ratkaisut ovat osa kokonaissuunnitelmaa, ei niille tarvitse erillistä suostumusta.

Tallennetun tiedon käsittelyä koskeva lainsäädäntö pitää tarkastaa samanaikaisesti rinnakkain tämän lakiehdotuksen kanssa. Jos kokonaistilanne muuttuu, kun dataa yhdistetään monesta tietokannasta pitää myös asiakkaan suostumus sen käyttöön päivittää. Asiakkaalla on myös oltava oikeus kieltäytyä häntä koskevan tiedon jakamisesta.

Jos ei, voitte esittää, miksi asiakkaalta pitäisi pyytää suostumus ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

Lakiesityksen nykyinen muoto antaa mahdollisuuden teknologisten ratkaisujen käyttöönottoon sosiaalihuollon palveluissa myös tilanteissa, joissa asiakas vastustaa teknologian käyttöä. Vaikka asiakkaan näkemykset tulisi selvittää osana palveluprosessia, ne eivät ole esityksen mukaan sitovia,

mikä herättää vakavia kysymyksiä yksilön oikeusturvasta, itsemääräämisoikeudesta ja tietoisesta suostumuksesta.

Esityksessä todetaan (s. 75), että mikäli ammattilainen katsoo teknologisen ratkaisun edistävän asiakkaan palvelun toteuttamista, voidaan ratkaisu ottaa käyttöön asiakkaan vastustuksesta huolimatta. Tällöin tavoitteena olisi "yhteisymmärryksen löytäminen", mutta käytännössä tämä voi tarkoittaa painetta hyväksyä teknologia, jonka asiakas kokee vieraaksi, tarpeettomaksi tai jopa loukkaavaksi. Tietämyksen lisääminen ei itsessään riitä oikeuttamaan teknologian käytön väkisin toteuttamista – erityisesti, jos asiakas ilmaisee selkeästi vastustavansa sitä.

Tämä lähestymistapa on ongelmallinen erityisesti ihmisoikeuksien näkökulmasta. Itsemääräämisoikeus on keskeinen osa perus- ja ihmisoikeusjärjestelmää, eikä siitä voida poiketa ilman tarkkarajaista, välttämättömyyteen perustuvaa ja oikeasuhtaista perustetta. Teknologian käyttö osana hoivaa – esimerkiksi digitaalisten viestintälaitteiden kuten tablettien määrääminen kotihoidon asiakkaalle yhteydenpidon välineeksi vastoin hänen tahtoaan – voi merkitä tosiasiallista pakottamista, ellei asiakas voi todellisesti kieltäytyä tai esittää vaihtoehtoja ratkaisua.

Ympäri vuorokautisessa hoivassa käytettävä teknologia, kuten lääketieteelliset mittalaitteet, eroaa olennaisesti sosiaalipalveluissa käytettävistä digitaalisista valvonta- tai viestintäratkaisuista. Näiden käyttötarkoitukset, tietosuojariskit ja vaikutukset asiakkaan arkeen ovat erilaisia, ja tästä syystä teknologian käsitteellistä ja käytännöllistä määrittelyä olisi syytä selkiyttää lainsäädännössä. Teknologiamyönteisyys ei saa johtaa siihen, että asiakkaiden oikeudet yksityisyyteen, henkilökohtaiseen autonomiaan ja ihmisarvoon jäävät toissijaisiksi.

Olennainen kehittämiskohde olisi sitovan hoivatahdon mahdollistaminen: asiakas voisi ennalta määritellä, mihin teknologisiin ratkaisuihin hän on valmis suostumaan, ja missä tilanteissa hän haluaa säilyttää täyden päätäntävällän. Tämä lisäisi ennakoitavuutta, selkeyttäisi asiakastyötä ja ennen kaikkea vahvistaisi asiakkaan osallisuutta omaan hoitoonsa liittyvissä valinnoissa.

Jokaisen teknologisen ratkaisun käyttöönoton on tapahduttava perusoikeuksia kunnioittaen. Käytön tulee perustua asiakkaan tietoon perustuvaan suostumukseen, ja asiakkaalla on oltava todellinen oikeus kieltäytyä teknologian käytöstä ilman, että tämä johtaa palveluiden laadun tai saatavuuden heikkenemiseen. Teknologia ei saa olla ehto palvelun saamiselle, vaan sen käytössä on oltava valinnanvapaus ja eettisesti kestävät vaihtoehdot.

Pidätkö kannatettavana, että teknisestä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksikön yhteisissä tiloissa säädetään?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Kameravalvonnan osalta tarvitsee tarkentaa, kuinka kauan tallenteita voi säilyttää ja ketkä tallennetta saavat käsitellä. Edistyneille, laajoille teknologisille ratkaisuille tarvitaan asiakkaan suostumus. Sekä asiakkaalle että hänen läheisilleen pitää toimittaa selkeää ja ymmärrettävää tietoa siitä, miten tietoja käytetään ja suojataan.

Lainsäädännön tulisi turvata se, että teknistä valvontaa voidaan käyttää vain silloin, kun se on objektiivisesti arvioiden välttämätöntä asiakkaiden hyvinvoinnin, turvallisuuden tai oikeuksien toteutumisen kannalta – ja kun vähemmän yksityisyyteen puuttuvia ratkaisuja ei ole käytettävissä. Tämä lähestymistapa on linjassa sekä ihmisoikeusperustaisen sosiaalihuollon että hyvän hallinnon ja oikeusvaltioperiaatteen kanssa.

Sosiaalihuollon yksiköiden teknisen valvonnan oikeudellisesta sääntelystä on perusteltua säätää, ja se tulee tehdä selkeästi ja täsmällisesti. Lainsäädännön tulee rakentua perusoikeuslähtöisesti siten, että tekninen valvonta yhteisissä tiloissa olisi poikkeus, ei pääsääntö. Pääsääntöisesti asiakkaiden oikeus yksityisyyteen, henkilökohtaiseen tilaan ja kotirauhaan on turvattava myös yhteiskäytössä olevissa tiloissa, jotka muodostavat asiakkaan arkiympäristön ja osan hänen kodistaan.

Ympäri vuorokautisen hoivan yksiköissä voi esiintyä tilanteita, joissa valvontatarpeet ovat korostuneita. Tällaisissakin tapauksissa valvonnan on oltava tarkasti rajattua, välttämättömyysperusteista ja oikeasuhtaista. Yöaikainen yhteistilojen valvonta voidaan usein toteuttaa keinoilla, jotka eivät puutu asiakkaiden yksityisyyteen samalla tavalla kuin jatkuva kameravalvonta. Esimerkiksi tilaratkaisuihin, henkilöstön läsnäoloon tai sensorteknologiaan perustuvat vaihtoehdot voivat edistää asiakasturvallisuutta ilman, että joudutaan tinkimään yksilön oikeudesta elää arvokkaasti ja ilman tarpeetonta tarkkailua.

Lainsäädännön tulisi turvata se, että teknistä valvontaa voidaan käyttää vain silloin, kun se on objektiivisesti arvioiden välttämätöntä asiakkaiden hyvinvoinnin, turvallisuuden tai oikeuksien toteutumisen kannalta – ja kun vähemmän yksityisyyteen puuttuvia ratkaisuja ei ole käytettävissä. Tämä lähestymistapa on linjassa sekä ihmisoikeusperustaisen sosiaalihuollon että hyvän hallinnon ja oikeusvaltioperiaatteen kanssa.

Jos ei, voitte esittää, miksi teknisestä valvonnasta ei pitäisi säätää ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

**Missä tilanteissa katsotte, että toimintayksikössä olisi tarpeen käyttää tallentavaa kameravalvontaa?
Millainen prosessi liittyy tallentavan kameravalvonnan käyttämiseen**

Selkeinä esimerkkeinä tallentavan kameravalvonnan tarpeista voidaan mainita muistisairaiden hoitoyksiköt, joissa ilmenee aggressiota tai karkaamisen yrityksiä. Epileptiset kohtaukset on helpompi huomata ja diagnosoida ajoissa kameravalvonnan avulla.

Henkilökunnalle, asiakkaille ja vierailijoille pitää olla kameravalvonnasta selkeät tiedot. Sen käytölle pitää olla selkeät säännöt ja yksilön suoja pitää turvata, asiakkaan tai potilaan palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä.

Teknologian yleistyminen palvelujärjestelmissä edellyttää systemaattista ja asiakaslähtöistä arviointia siitä, missä määrin ja millä tavoin teknologiset ratkaisut voivat edistää asiakkaan hyvinvointia, osallisuutta ja turvallisuutta sosiaalipalveluiden kontekstissa. Tämä arviointi on paitsi tarkoituksenmukaista, myös välttämätöntä laadukkaan ja vaikuttavan palvelun varmistamiseksi.

Arvioinnin on perustuttava yksilölliseen palvelutarpeeseen, ei taloudellisiin tai hallinnollisiin intresseihin. Teknologian hyödyntämistä ei tule tarkastella ensisijaisesti kustannustehokkuuden näkökulmasta, jolloin vaarana on, että asiakkaan oma tahto jää sivuun ja teknologiset ratkaisut ohittavat inhimillisen vuorovaikutuksen ja henkilökohtaisen kohtaamisen ja tuen merkityksen.

Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden, kuten ikääntyneiden tai kognition heikentymisestä kärsivien asiakkaiden kohdalla, on tunnistettava valtasuhteiden epäsymmetria: asiakkaat voivat kokea painetta hyväksyä teknologisia ratkaisuja, vaikka eivät niitä aidosti haluaisi. Tällöin suostumus ei ole tietoinen eikä vapaaehtoinen. Tämä korostaa tarvetta vahvistaa asiakkaan asemaa ja oikeuksia asiakasprosessissa.

Teknologian käyttöä koskeva arviointi on toteutettava ihmisarvoa, itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä kunnioittaen. Arvioinnin yhteydessä on varmistettava, että asiakkaalla on riittävä ymmärrys teknologian tarkoituksesta, toimintatavasta ja vaikutuksista hänen arkeensa. Asiakkaalla on myös oltava mahdollisuus kieltäytyä teknologian käytöstä ilman, että se heikentää hänen oikeuttaan saada asianmukaista hoivaa ja tukea.

Pidätkö kannatettavana, että laissa säädettäisiin, että asiakasprosessin aikana on arvioitava teknologian hyödyntämisen mahdollisuus asiakkaan sosiaalipalveluissa?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

On asiakkaan tai potilaan edun mukaista kartoittaa teknologian hyödyntäminen ja niistä saatavat hyödyt osana hoitoprosessia. Niihin liittyvä kriteeristö tulee sisällyttää RAI-arviointiin. Asiakasta ja hänen tarpeitaan on tärkeää kuunnella kaikissa tilanteissa, silloin kun se on vain mahdollista.

Jos ei, voitte esittää, miksi arviointivelvollisuudesta ei tulisi säätää.

-

**Pidätekö kannatettavana, että asiakasmaksulain 10 e §:ään lisätään uusi momentti, jonka nojalla turva-
auttamispalvelun toteuttamisesta osana kotihoitoa voidaan periä maksu?**

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Palvelusta voidaan periä maksua, mutta lähtökohtana tulee olla, ettei asiakkaan kokonaismaksut nouse kokonaiskustannuksia ja henkilöstökuluja laskevaa palvelua käytettäessä.

Asiakasmaksuista ja maksujen enimmäismäärästä tulee säätää eikä asiakkaiden maksutaakkaa saa kasvattaa nykyisestään. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja päätty jo nyt ulosottoon: kotihoidon asiakkailla on todellisia vaikeuksia selvitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista. Asiakkaat eivät saa ymmärrettävää tietoa mahdollisuudesta hakea maksujen alentamista tai niiden perimättä jättämistä myös sen vuoksi että tieto on tarjolla vain digitaalisessa muodossa. Hyvinvointialueiden tulee varmistua että, että asiakas pystyy selviämään oletetuista asiakasmaksuista.

Palvelujen kohteena on usein henkilöitä, jotka ovat monella tavalla erityisen haavoittuvassa asemassa – kuten muistisairautta sairastavat, yksin asuvat iäkkäät ihmiset tai henkilöt, joiden toimintakyky on heikentynyt. Näissä tilanteissa päätöksenteko avun pyytämisestä ei tapahdu aina rationaalisesti tai vapaassa harkintatilassa, vaan siihen vaikuttavat muun muassa pelot, häpeä ja taloudellinen epävarmuus.

Kun turva- ja avunpyyntöihin liitetään toistuvia, asiakaskohtaisia maksuja, vaarana on, että apua aidosti tarvitseva henkilö jättää sen pyytämättä kustannusten pelossa. Tällainen tilanne voi johtaa vakaviin seurauksiin: avun epääminen itseltä voi heikentää toimintakykyä nopeasti, lisätä turvattomuutta ja jopa altistaa hengenvaarallisille tilanteille. Siten kyse ei ole vain palvelujen saatavuudesta, vaan ihmisoikeuksien – erityisesti oikeuden terveyteen, henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja ihmisarvoiseen elämään – toteutumisesta.

Tämän vuoksi on välttämätöntä, että lainsäädännön toimeenpanoa ja erityisesti hyvinvointialueiden perimien maksujen suuruutta ja niiden kohtuullisuutta seurataan systemaattisesti ja läpinäkyvästi. Seurannan tulee perustua sosiaalisten vaikutusten arviointiin sekä siihen, miten maksukäytännöt vaikuttavat kaikkein heikoimmassa asemassa olevien oikeuksiin ja tosiasiallisiin mahdollisuuksiin käyttää heille kuuluvia palveluja.

On varmistettava, etteivät maksut toimi esteenä avun saamiselle etenkin tilanteissa, joissa viivyttely tai avun välttäminen voi aiheuttaa inhimillistä kärsimystä tai lisätä myöhempiä

kustannuksia merkittävästi. Sosiaalipalvelujen tulee toteutua yhdenvertaisesti ja ihmisoikeusperustaisesti myös silloin, kun palvelujärjestelmässä otetaan käyttöön kustannustenjakoon liittyviä rakenteita.

Jos ei, voitte esittää, miksi ei tulisi säätää ehdotetulla tavalla.

-

Pidätekö kannatettavana, että teknologian huomioimiselle iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen laskemisessa asetettaisiin maksimiraja?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Kyllä, mutta sen arviointiin tarvitaan ylimenokausi, jonka aikana voidaan tarkemmin seurata miten uudet teknologiset ratkaisut vaikuttavat henkilöstömitoituksen tarpeeseen. Uusien ratkaisujen käyttöönotto voi viedä enemmän resursseja ja niiden käyttö voi yllättää vaatimalla uusia toimenpiteitä. Teknologisten ratkaisujen kokeilu ja käyttöönotto ei saa vähentää inhimillisen kontaktin määrää tai olemassaoloa.

Teknologian hyödyntämiselle henkilöstömitoituksen laskennassa on asetettava selkeä, rajattu enimmäismäärä, jotta inhimillisen hoivan, vuorovaikutuksen ja kokonaisvaltaisen ihmisarvoisen elämän perusta ei horju. Ympärivuorokautisessa hoidossa asuvilla iäkkäillä on oikeus henkilökohtaiseen huolenpitoon, merkityksellisiin kohtaamisiin ja yksilöllisiin sosiaalisiin suhteisiin. Nämä eivät ole teknologialla korvattavissa, eikä niitä tule rinnastaa teknologisiin suoritteisiin.

Ihmisoikeusnäkökulmasta on kestävämpiä, jos henkilöstöä korvataan teknologialla tavalla, joka kaventaa asiakkaan mahdollisuuksia osallisuuteen, vuorovaikutukseen ja itsensä ilmaisemiseen. Sosiaalisten tarpeiden, emotionaalisen tuen ja ihmiskontaktien merkitys on keskeinen osa hoivan laatua.

Tiukassa taloudellisessa tilanteessa on riski, että teknologian käyttöönottoa perustellaan kustannussäästöillä, ilman että arvioidaan sen todellisia vaikutuksia asiakkaiden hyvinvointiin, arjen sujuvuuteen tai henkilöstön työkuormaan. Maksimirajan asettaminen voi toimia tärkeänä suoja mekanismina ylilyöntejä vastaan. Samanaikaisesti on kuitenkin tunnistettava riski siitä, että maksimirajasta muodostuu de facto -normi, jonka mukaan henkilöstöresursseja automaattisesti vähennetään teknologian käyttöönoton yhteydessä, riippumatta siitä, parantaako kyseinen teknologinen ratkaisu aidosti asiakkaiden hyvinvointia tai tukee hoivan laatua.

Lainsäädännön ja alemman tasoisen ohjeistuksen on varmistettava, että teknologian käytön arviointi perustuu aina asiakaslähtöiseen ja näyttöön perustuvaan harkintaan. Teknologian ei tule koskaan olla peruste vähentää henkilöstöä tavalla, joka vaarantaa ikääntyneen henkilön oikeuden saada

laadukasta, ihmislähtöistä ja arvokasta hoivaa. Hoiva ei saa teknologisoitua niin, että ihmisestä tulee prosessin kohde teknisen kontrollin ja automatisoitujen toimenpiteiden keskellä.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos kannatatte maksimirajan asettamista teknologian huomioimiselle iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen laskemisessa, onko ehdotettu 0,04 mielestänne sopiva?

Ei

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

THL:n laskelmien mukaan henkilöstömitoitusta voisi riittävällä varmuudella laskea 0.03:lla. 0,04 puolestaan sisältää toiveen auttavasta teknologiasta, jota ei vielä ole olemassa eikä sen vaikutuksia tunneta. Siksi pidämme 0,03-rajaa teknologian huomioimiselle iäkkäiden ympärivuorokautisen henkilöstömitoituksen laskemisessa luotettavampana ja sopivampana. Vielä paremman varmuuden asiasta saamme soveltamalla henkilöstömitoituksen muutoksille ylimenokautta, jonka aikana voimme todeta teknologisten ratkaisujen vaikutukset käytännössä.

Teknologian käyttöönotto sosiaalipalveluissa ei saa johtaa inhimillisen hoivan ja vuorovaikutuksen olennaiseen kaventumiseen. Erityisesti ympärivuorokautisessa hoivassa elävien iäkkäiden henkilöiden hyvinvointi perustuu paitsi fyysisestä terveydestä huolehtimiseen, myös jatkuvaan kokemukseen nähdä, kuulla ja kohdata tulemisesta. Ihmissuhteet, luottamuksellinen vuorovaikutus ja hoitohenkilöstön läsnäolo ovat keskeisiä elementtejä psyykkisen, emotionaalisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta. Teknologialla ei voida korvata näitä vuorovaikutuksen ja yhteyden kokemuksia.

Ehdotuksen perusteluissa mainitaan useaan otteeseen, että teknologia voi vapauttaa henkilöstön aikaa asiakkaiden kohtaamiseen. Tämä on periaatteessa kannatettava tavoite. Käytännön tasolla lakiesityksen keskeinen tarkoitus on kuitenkin mahdollistaa henkilöstömitoituksen alentaminen teknologisten ratkaisujen käyttöönoton perusteella. Tämä merkitsee sitä, että vapautunutta aikaa ei lineaarisesti ohjata ihmisten välisiin kohtaamisiin, vaan henkilöstöresurssia kokonaisuutena vähennetään. Tällöin teknologia ei tue inhimillistä hoivaa, vaan syrjäyttää sitä.

Tiedetään, että vuorovaikutuksen väheneminen lisää yksinäisyyttä, turvattomuutta ja riskiä kognitiiviseen taantumiseen erityisesti muistisairaille ja toimintakyvyltään heikentyneillä ikääntyneillä. Perusoikeuksien näkökulmasta kyse on oikeudesta ihmisarvoiseen elämään ja osallisuuteen arjessa. Teknologian käyttöönoton ei tule johtaa siihen, että ihmisestä tulee pelkän hoivaprosessin objekti, jonka tarpeita mitataan vain teknisesti tehokkuuden näkökulmasta.

Lainsäädäntöä valmisteltaessa on varmistettava, että teknologia toimii täydentävänä tukena eikä inhimillisen hoivan korvaajana. Teknologian käytön tavoitteena tulee olla nimenomaan henkilöstön mahdollisuuksien lisääminen laadukkaaseen ja vuorovaikutukselliseen asiakastyöhön – ei resurssien leikkaaminen inhimillisen kohtaamisen kustannuksella.

Pidätekö kannatettavana, että iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon vähimmäishenkilöstömitoitus olisi edelleen 0,6 työntekijää asiakasta kohti, jota ei voitaisi teknologioita käytettäessä alittaa?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Kannatamme sitä, että ympärivuorokautisen hoidon vähimmäishenkilöstömitoitus olisi vähintäänkin 0,6; mieluummin 0,65 kunnes teknologisten ratkaisujen vaikutukset ovat todennettavissa.

Subjekttiivinen kokemus hoidon laadusta ei määrity ainoastaan henkilöstömitoituksen kautta, vaan tarvitaan holistinen kuva koko järjestelmästä, sisältäen asiakastyytyväisyyden, henkilökunnan pätevyyden ja osaamisen sekä hoidettavien kunnon ja hoitotarpeen. Toisin kuin ympärivuorokautisessa hoidossa, esimerkiksi tehohoidolle tai vuodeosastoille ei ole säädetty henkilöstömitoitusta. EETUn mielestä hoidon keskiössä pitääkin olla enemmän hoidon laatu, turvallisuus ja ajantasaisuus hoitajamitoituksen sijaan.

Vain osassa hoitotoimenpiteitä on mahdollista korvata ihmistyötä teknologialla. Mikäli tulevien vuosien aikana kehitetään uusia innovaatioita, joita voidaan järkevällä tavalla hyödyntää ympärivuorokautisessa hoidossa siten, että sillä on vaikutusta henkilömitoitukseen, on hoitomitaitusta siinä tilanteessa tarkasteltava uudelleen.

Kertaalleen säädetystä vähimmäishenkilöstömitoituksesta on pidettävä kiinni, sillä se edustaa perustasoa, joka mahdollistaa ihmisarvoisen, turvallisen ja tarpeisiin vastaavan hoivan tarjoamisen ikääntyneille ihmisille, joiden toimintakyky on heikko ja hoivan tarve vaativa. Henkilöstömitoitus ei ole hallinnollinen tai taloudellinen kysymys, vaan keskeinen rakenteellinen edellytys sille, että perus- ja ihmisoikeudet – erityisesti oikeus terveyteen, riittävään sosiaalipalveluun, yksityisyyteen ja ihmisarvoiseen kohteluun – toteutuvat käytännössä.

Asiakkaiden hoidon ja tuen tarpeet ovat viime vuosina monimuotoistuneet ja syventyneet: ympärivuorokautisen hoivan piirissä olevat ikääntyneet ovat yhä useammin monisairaita, muistisairaita tai merkittävästi toimintakyvyltään heikentyneitä. Tämä edellyttää yksilöllistä, jatkuvaa ja riittävästi resursoitua hoivaa, johon teknologialla voidaan mahdollisesti tuoda tukea, mutta jota se ei voi korvata.

Henkilöstömitoituksen laskeminen tässä tilanteessa olisi paitsi eettisesti ja käytännöllisesti kestänyt, myös ristiriidassa ihmisoikeusperustaisen sosiaalihuollon tavoitteiden kanssa. Vanhuspalvelujen asiakkaat ovat usein heikossa asemassa olevia, joilla ei ole kykyä tai mahdollisuutta itse valvoa oikeuksiensa toteutumista. Juuri siksi lainsäädännön vähimmäistasojen on suojattava heidän oikeuksiaan tehokkaasti – ei joustettava niiden kustannuksella.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Valmistelussa on arvioitu, että lääkehuoltoon, yöaikaan valvontaan ja kirjaamiseen liittyvillä teknologioilla voi olla henkilöstövaikutuksia. Näettekö, että iäkkäiden ympärivuorokautisessa hoidossa voisi vielä olla joitakin muita välittömän asiakastyön tehtäviä, joissa teknologian avulla voitaisiin vähentää henkilöstötarvetta?

Kyllä

Jos kyllä, mitä tehtäviä ne olisivat ja millä teknologialla henkilöstötarvetta voitaisiin vähentää?

Ympäristöään rauhoittavat tai esimerkiksi muistisairaansa kanssa kommunikoivat robotit voivat olla avuksi ja vapauttaa hetkellisesti henkilökuntaa muihin tehtäviin. Kokonaan ei niillä kuitenkaan voi korvata inhimillistä kontaktia tai valvontaa.

Kannustaako esitys mielestänne investoimaan uusiin teknologioihin sosiaalihuollon palveluissa (myös muissa kuin iäkkäiden ympärivuorokautisessa hoidossa)?

Kyllä

Voitte esittää teknologiainvestointeihin liittyviä näkökohtia.

Esitys lisää kannustimia uusien teknologioiden kehittämiseksi, mutta niiden käyttöönottoa edeltää kehitystyö, testaaminen ja arviointi ennen kuin ne ovat tarpeeksi luotettavia ja toimivia laajaan käyttöön. Puhumme uusien teknologioiden osalta vuosien kehitystyöstä ja huomattavista rahallisista, ajallisista ja osaamisresursseista.

Olemassa olevien uusien teknologioiden osalta pitää voida lähteä siitä, että teknologiset investoinnit auttavat ylläpitämään vähintään nykyistä hoitotasoa tai vapauttamaan lisäresursseja hoitotyöhön, parantaen mahdollisuuksia läsnäoloon ja helpottaen hoitohenkilöstön työtaakkaa. Kuten esityksessä on todettu, ympärivuorokautisen hoidon tarve tulee kasvamaan lähimpien vuosien aikana. Henkilöstön työtaakkaa tulee helpottaa käyttämällä teknologisia apuvälineitä, ihmisresursseja ne eivät voi kokonaan korvata, varsinkaan hoivan ja läsnäolon osalta.

Osa hyvinvointialueista on muita edellä teknologisten ratkaisujen hyödyntämisessä, jolloin nyt lausunnolla oleva esitys ei välttämättä samalla tavalla kannusta näitä alueita hyödyntämään jo käytössä olevia teknologisia ratkaisuja. Osa teknologisista ratkaisuista on sellaisia, että niistä saatava hyöty on ainakin toistaiseksi melko rajallista eikä varmuudella voida sanoa mikä tilanne on muutaman vuoden sisällä.

Rahoituksen kannustavuuden näkökulmasta teknologian hyödyntämisestä saatavat säästöt ja hyödyt eivät suoraan realisoidu hyvinvointialueen hyväksi.

Voitte esittää muut asiaan liittyvät näkökohtanne ehdotuksen vaikutuksista.

Tämän esityksen tavoitteena on säästää henkilöstökustannuksissa. Henkilöstön kykyä antaa ihmistyövoimaa vaativaa hoitoa ja hoivaa se ei paranna. Kognitiiviset ja mielenterveyden muutokset ovat vaikeammin havaittavissa, jos lähihoitokontaktia vähennetään.

Yksinäisten ja huonokuntoisten asiakkaiden kohdalla riski toimintakyvyn heikkenemisen tai jopa terveyden vaarantumisen huomaamatta jäämiseen voi kasvaa ihmiskontaktin vähetessä.

Kannan muodostaminen on haasteellista, koska esitys koskee valvontateknologiaa, jolla on merkittäviä vaikutuksia perusoikeuksiin, erityisesti yksityisyyden suojaan ja kotirauhaan. Lisäksi teknologian kehitys, mm. tekoälyn myötä, on jatkuvaa, ja lainsäädännön tulisi olla riittävän joustavaa ja tulevaisuussuuntautunutta kattaakseen myös nopeasti kehittyvät innovaatiot.

Lakiesityksen painotus on selkeästi teknologian käytön edistämisessä ja siihen liittyvissä säästöodotuksissa. Ihmisen ja asiakkaan näkökulman tulisi olla keskiössä sosiaalihuollon palvelujen kehittämisessä, mutta lakiesityksessä asiakkaiden ääntä ei ole riittävästi esillä. Asiakasnäkökulma välittyy lähinnä työntekijöiden kautta (THL:n Vanhuspalvelujen tila 2023: koti- ja ympärivuorokautisen hoidon henkilöstön enemmistö kokee, että asiakkaat suhtautuvat teknologiaan varautuneesti, usein perustellen pelolla yksityisyyden, autonomian ja turvallisuuden heikentymisestä.)

Vaikka teknologian monipuoliset hyödyt sosiaalihuollossa ovat tunnistettuja, on huolestuttavaa, että lainsäädännössä korostetaan teknologian käyttöönottoa ensisijaisesti säästöjen näkökulmasta. THL:n tutkimuksen valossa teknologia toimii tehokkaimmin nuoremmilla ja toimintakyvyltään paremmassa kunnossa olevilla kotihoidon asiakkaille, kun taas erittäin iäkkäiden ja monisairaiden, usein muistisairaiden asiakkaiden kohdalla hyötyjen odotukset ovat epävarmempia ja riskit suuremmat.

Erytiesi vanhuspalveluissa teknologian käyttäjät kuuluvat monin tavoin riskiryhmään: heidän toimintakykynsä voi heikentyä nopeasti. Tämän vuoksi on välttämätöntä tarkastella teknologian käyttöön liittyviä eettisiä kysymyksiä huolellisesti ja kriittisesti.

Teknologian käyttöä on seurattava ja arvioitava kattavasti sen todellisten vaikutusten osalta, jotta varmistetaan, ettei sen käyttöönotto vaaranna asiakkaiden hyvinvointia tai terveyttä. Geriatrian

asiantuntijoiden, kuten dosentti Hanna-Maria Roiton ja professori Esa Jämsenin, huomiot (2025) etäkotihoitoon haasteista osoittavat, että teknologia voi johtaa myös ei-toivottuihin seurauksiin, kuten vajaaravitsemukseen, lääkkeiden väärinkäyttöön ja lisääntyneisiin tapaturmiin, jotka pahimmillaan lisäävät sairaalahoidon tarvetta ja kokonaiskustannuksia. Tällaiset havainnot korostavat, ettei teknologiaa tule ottaa käyttöön pelkkien talousnäkökohtien perusteella, vaan sen inhimilliset, eettiset ja oikeudelliset vaikutukset on arvioitava perusteellisesti

Långvik Katja
Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry – Pensionärsförbundens
intresseorganisation PIO rf